

*Aloite on Vasemmistofoorumin julkaisusarja,
jossa tutkijat ja muut toimijat esittävät tiiviitä
ja perusteltuja yhteiskunnallisia avauksia.*

1 / 2015

Keskus- pankkitili kaikille

Vasemmistofoorumi

Siirrytään sähköiseen käteiseen

Tässä aloitteessa ehdotetaan keskuspankkitilin avaamisen mahdollistamista yleisölle. Keskuspankkitilillä voidaan säilyttää keskuspankkireservejä, jotka ovat käytännössä käteisen sähköinen muoto. Yleisöllä puolestaan tarkoitetaan Suomessa pysyvästi asuvia kansalaisia sekä Suomeen rekisteröityjä yrityksiä ja muita yhteisöjä.

Tämä uudistus modernisoi maksamisen nykypäivän standardeja vastaavaksi, kun yleisöllä on mahdollisuus käyttää keskuspankkireservejä maksamisessa fyysisen käteisen tai sähköisten pankkitalletusten sijaan. Uusien keskuspankkireservien luominen voidaan toteuttaa yksinkertaisesti kasvattamalla kansalaisten keskuspankkitilin saldoa.

Keskuspankkitilin avaaminen kaikille vaatii joko lain muuttamista tai ainakin sen aiemmasta tulkinnasta poikkeamista. EU:n perussopimuksessa¹ sanotaan ”Toimiensa toteuttamiseksi EKP ja kansalliset keskuspankit voivat avata tilejä luottolaitoksille, julkisyh-

teisöille ja muille markkinaosapuolille”. Tähän listaukseen voidaan yksinkertaisesti lisätä ”kansalaiset, yritykset ja muut yhteisöt”, tai vaihtoehtoisesti tulkita ”muut markkinaosapuolet” tarkoittamaan myös kansalaisia, yrityksiä ja muita yhteisöjä.

“

Keskuspankkitilillä voidaan säilyttää keskuspankkireservejä, jotka ovat käytännössä käteisen sähköinen muoto.

PATRIZIO LAINÀ

Patrizio Lainà on vaitös-kirjatutkija Helsingin yliopistossa.

¹ Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen pöytäkirjassa no 4 ”Euroopan keskuspankkijärjestelmän ja Euroopan keskuspankin perussäännöstä” neljännessä luvussa ”EKP:n rahapoliittiset tehtävät ja toimet” 17 artiklassa.

Lähinnä pankeilla pääsy sähköiseen käteiseen

Lain edessä ainoastaan käteinen on virallisesti rahaa². Yleisesti käytetyt pankkitalletukset eivät ole oikeastaan lain edessä ollenkaan rahaa, vaan ainoastaan pankin lupaus toimittaa virallista rahaa (käteistä) pyydettyäessä.

Pankkitalletukset lasketaan kuitenkin tilastollisiin rahamääreihin mukaan. Tilastollisilla rahamääreillä laskettuna euroista alle kymmenen prosenttia on käteistä (kierrossa olevaa käteistä M0 on verrattu laajimpaan raha-aggregaattiin M3)³ ja yli 90 prosenttia erilaisia pankkitalletuksia. Keskuspankkireservejä ei puolestaan lasketa tilastollisiin rahamääreihin mukaan nimenomaan sen takia, että yleisöllä ei ole mahdollisuutta pitää niitä hallussaan.

Keskuspankkireservit ovat tavallaan käteisen sähköinen muoto, mutta tavalliset kansalaiset, yritykset ja muut yhteisöt eivät voi sitä käyttää. Ainoastaan pankeilla, valtiolla ja joillakin muilla organisaatioilla voi olla tili

keskuspankissa ja näin ollen pääsy sähköisiin keskuspankkireserveihin. Seuraavan sivun taulukossa on esitetty kaikki 24 tahoa, joilla on maksuliiketili (TARGET2-PM) Suomen Pankissa. Maksuliiketiliä voi verrata tavallisen ihmisen käyttötiliin, jota kuitenkin käyttävät lähinnä pankit maksaakseen toisilleen. Lisäksi Suomen Pankissa on vähimmäisvarantotilejä (TARGET2-HAM), joita käyttävät ainoastaan pankit vähimmäisvarantovelvoitteen täyttämiseen, mutta tietoa näistä ei julkisteta.

“

Pankkitalletukset ovat ainoastaan pankin lupaus toimittaa virallista rahaa pyydettyäessä.

2 Suomen rahalaisa (358/1993) säädettiin heti toisessa pykälässä: ”Laillisia maksuvälineitä ovat setelit ja metallirahat”. Rahalaki on sittemmin euron käyttöönoton myötä kumottu (215/1998). Nykyään laillisista maksuvälineistä säädetään kolikoiden osalta laissa metallirahasta (216/1998) ja seteleiden osalta Euroopan unionin toiminnasta tehdyssä sopimuksessa artiklassa 128.

3 Euroopan keskuspankki (2014): ”Kuukausikatsaus: Marraskuu”, Frankfurt am Main, Saksa. Liite 2.3, sivut S12–S13.

Maksuliiketilít Suomen Pankissa

Nimi	Pankki	BIC-koodi
Ålandsbanken	Kyllä	AABAFI22XXX
Ramses	Ei	APKEFIHHATP
HEXClear	Ei	APKEFIHHXXX
Danske Bank	Kyllä	DABAFIHHXXX
Danske Bank	Kyllä	DABAFIHHXXX
DNB Bank ASA	Kyllä	DNBAFIHHXXX
Skandinaviska Enskilda Banken (SEB)	Kyllä	ESSEFIHHXXX
Evli Bank	Ei	EVSEFIHHXXX
FIM Bank	Ei	FISEFIHHXXX
Handelsbanken	Kyllä	HANDFIHHXXX
Aktia Pankki, Säästöpankit (Sp) ja POP Pankit (POP)	Kyllä	HELSEFIHHXXX
Säästöpankkien Keskuspankki	Kyllä	ITELFIHHXXX
Kuntarahoitus	Ei	MUFIFIHHXXX
Kuntarahoitus	Ei	MUFIFI21XXX
Nordea Pankki	Kyllä	NDEAFIHHXXX
Pohjola Pankki (OP-Pohjola)	Kyllä	OKOYFIHHXXX
Bonum Pankki	Kyllä	POPFI22XXX
S-Pankki	Kyllä	SBANFIHHXXX
Hypoteekkiyhdistys	Ei	SHMSFIH1XXX
Suomen Pankki	Ei	SPFBFIHHXXX
Swedbank	Kyllä	SWEDFIHHXXX
S-Pankki	Kyllä	TAPIFI22XXX
Valtiokonttori	Ei	VKSKFIHHXXX
Calyon Bank [epäsuora osallistuja]	Ei	BSUIFIHHXXX

Lähde: Euroopan keskuspankki (2014): "List of TARGET2 participants", heinäkuu 2014, Frankfurt am Main, Saksa. Saatavilla: www.ecb.europa.eu/paym/t2/professional/participation/html/index.en.html#participants

Millaista rahaa on olemassa?

RAHAA ON OLEMASSA KOLMEA ERI TYYPIÄ: käteistä, keskuspankkireservejä ja pankkitalletuksia. Käteistä ovat setelit ja kolikot, jotka laskee liikkeelle keskuspankki. Keskuspankkireservit ovat tavallaan sähköistä käteistä, mutta niitä voidaan säilyttää ainoastaan keskuspankissa olevalla tilillä. Tämä puolestaan rajaa keskuspankkireservien hallussapitäjät lähinnä pankkeihin. Keskuspankkireservit voidaan suoraan muuntaa käteiseksi ja vastaavasti käteinen voidaan muuntaa keskuspankkireserveiksi. Kolmas ja yleisin rahan muoto ovat pankkitalletukset. Pankki yksinkertaisesti kirjaa pankkitilille uutta rahaa jonkun ottaessa pankilta lainaa, eikä välitä eteenpäin kenenkään talletuksia, kuten monesti oletetaan.

Pankkitalletukset ovat kuitenkin rahahierarkiassa aina alisteisia käteiselle ja keskuspankkireserveille. Lain edessä ainoastaan käteinen on virallisesti rahaa. Pankkitalletukset ovat ainoastaan lupaus toimittaa käteistä sitä pyydettyä. Valtion verot on myös maksettava aina käteisellä tai keskuspankkireserveillä. Henkilön nostaessa rahaa automaatilta, sieltä ei suinkaan tule ulos pankkitalletuksia, vaan käteistä. Lisäksi pankit selvittävät keski-

näiset maksunsa keskuspankkireserveillä. Esimerkiksi jos henkilö siirtää pankkitalletuksia (eli tekee tilisiirron) pankista A toisen henkilön tilille pankkiin B, täytyy pankin A siirtää vastaava määrä keskuspankkireservejä pankkiin B. Pankit voisivat periaatteessa selvittää keskinäiset maksunsa myös käteisellä, mutta niiden selvittäminen keskuspankkireserveillä on huomattavasti helpompaa ja kustannustehokkaampaa. Vaikka pankit voivat luoda melko vapaasti pankkitalletuksia, täytyy niiden pystyä hankkimaan riittävästi käteistä ja keskuspankkireservejä selvittämiseen omista velvoitteistaan⁴.

⁴ Vaikka yksittäinen pankki ei tarvitsekaan talletuksia myöntääkseen lainoja, vaan voi hankkia tarvittavat keskuspankkireservit jälkikäteen toisilta pankeilta tai keskuspankista, kannattaa sen silti houkutella talletuksia omaan pankkiinsa mahdollisimman paljon, jotta sen ei tarvitse hankkia keskuspankkireservejä muualta.

Setelit ja kolikot epäkäytännöllisiä nykyään

Nykyään kansalaiset, yritykset ja muut yhteisöt voivat hankkia laillista maksuvälinettä ainoastaan käteisen eli seteleiden ja kolikoiden muodossa. Yleisöllä ei siis ole nykyään mahdollisuutta pitää hallussaan sähköistä laillista maksuvälinettä. Keskuspankkitili mahdollistaisi tämän keskuspankkireservien muodossa. Tämä sähköisen käteinen tuo mukanaan monia hyötyjä:

1. Mahdollistaa sähköisen laillisen maksuvälineen hallussa pitämisen yleisölle. Setelit ja kolikot ovat nykypäivänä hyvin epäkäytännöllinen tapa maksaa, etenkin netissä. Moni ihminen pitääkin mieluummin hallussaan sähköistä rahaa pankkitalletuksina. Pankkitalletuksissa on kuitenkin se huono puoli, etteivät ne ole lain edessä rahaa vaan ainoastaan lupaus toimittaa käteistä pyydettyä. Tämä lupaus saattaa häiriötilanteissa helposti pettää.
2. Kenenkään ei tarvitse rahoittaa pankin toimintaa vastoin tahtoaan. Pankki myöntää lainoja kannattavuuden mukaan, ei eettisin tai yhteiskunnallisin perustein. Nykyjärjestelmässä esimerkiksi ympäristöaktivisti saattaa tietämättään rahoittaa öljynporausta ja pasifisti ase-

teollisuutta. Pankin asiakkaan ainoa varma tapa olla osallistumatta tällaisten toimintojen rahoittamiseen on kieltäytyä pankkitilistä ja siirtyä käyttämään pelkkää käteistä. Nykypäivänä tämä on kuitenkin lähes mahdotonta ja erittäin epäkäytännöllistä, koska työnantajat maksavat palkat pankkitileille ja laskut maksetaan verkkopankissa.

3. Pankkien pelastuspaketeista ja talle-

“

Pankkien pelastuspaketeista ja talletussuojasta voidaan luopua.

tussuojasta voidaan luopua. Tämä edellyttää selkeän eron tekemistä laillisen maksuvälineen ja muiden rahojen välille. Uudistuksen jälkeen pankkitalletukset ovat riskipitoisia sijoituksia, jolloin moraalikadon ongelma poistuu. Moraalikadolla tarkoitetaan tilannetta, jossa riskinottoa kannattaa lisätä, koska riskin seurauksista vastaa joku muu. Moraalikato oli yksi syy vuonna 2007 alkaneelle globaalille finanssikriisille, kun pankit ottivat liiallisia riskejä tietäen, että voitot jäävät niille. Tappioista puolestaan vastasivat veronmaksajat, koska pankit oli kriisitilanteessa pakko pelastaa niiden talouden toiminnalle elintärkeän roolin takia.

4. Pankkien kyky luoda rahaa talletusten muodossa rajoittuu. Pankit joutuvat hankkimaan asiakkaiden keskuspankkiin siirtämät keskuspankkireservit muualta, joten rahoituksen hankkiminen tulee kalliimmaksi. Tämä puolestaan rajoittaa pankkien halua luoda uusia talletuksia myöntämällä lainoja. Pankkien liiallinen lainananto oli yksi tekijä vuonna 2007 alkaneessa globaalissa finanssikriisissä.
5. Elvyttää reaalityöntöä. Jos uusia keskuspankkireservejä luodaan yksinkertaisesti kasvattamalla kansalaisten keskuspankkitalojen saldoa, päättyy suurempi osa uudesta rahasta reaalityöntöön. Nykyiset määrällisen helpottamisen ohjelmat (eng. quantitative easing, QE), arvopaperimarkkinoiden ohjelma (eng. securities market program, SMP), raha-

poliittiset suorat kaupat (eng. outright monetary transactions, OMT) ja pitkäaikaiset rahoitusjärjestelyt (eng. long-term refinancing operations, LTRO) ovat luoneet uutta rahaa lähinnä finanssisektorille, jossa se on ohjautunut pääasiassa spekulatioon varallisuusmarkkinoilla.

6. Maksujärjestelmän toiminta on vakaammalla pohjalla. Keskuspankista tulee ”turvasatama” kaikelle rahamuotoiselle varallisuudelle. Koska keskuspankki ei voi mennä konkurssiin ja talletukset ovat aina täysin likvidissä muodossa, ovat keskuspankkitalojen olevat varat aina varmassa turvassa.
7. Kannustaa pankkeja innovoimaan parempia maksamisen tapoja. Houkutellakseen talletuksia pankit ovat kehittäneet uusia maksamisen tapoja – esimerkiksi shekit, maksukortit ja verkkopankin. Yleisö on korvannut käteisen pankkitalletuksilla nimenomaan niiden helpomman siirrettävyyden takia.
8. Tilisiirrot ja maksujen selvittäminen nopeutuvat huomattavasti. Keskuspankin maksujärjestelmä toimii reaaliaikaisesti, joten uudistuksen jälkeen tilisiirto tapahtuu välittömästi. Nykyään tilisiirto rekisteröityy seuraavana arkipäivänä, jos se on tehty virka-aikana. Jos se on kuitenkin tehty virka-ajan jälkeen, rekisteröityy tilisiirto vasta sitä seuraavana arkipäivänä. Jos tähän väliin osuu vielä viikonloppu tai arkipäiviä, tilisiirron rekisteröitymisessä voi kestää useitakin päiviä.

Aiemmin keskuspankkitilin avaamista kaikille on ehdottanut esimerkiksi James Tobin 1980-luvulla^{5,6}. Hän on tunnettu mm. taloustieteen Nobel-palkinnon saamisesta vuonna 1981 sekä valuutanvaihtoverosta eli ns. Tobinin verosta. Oman ehdotuksensa Tobin nimesi ”talletetuksi valuutaksi” (eng. deposited currency). Vaihtoehtona Tobin ehdotti uuden, 100 %:n reservivaatimuksen täyttävän tilityypin perustamista talletuspankkeihin.

Nykytekniikalla keskuspankkitilin mahdollistaminen kaikille on erittäin helppo toteuttaa. Aiemmin kun keskuspankin sisäiset maksut on kirjattu paperille, rajoitteena on ollut tilisiirtojen määrä. Nyt kuitenkin keskuspankin sisäiset maksut kirjautuvat sähköiseen TARGET2 Suomen Pankki -järjes-

telmään, joten tilisiirtojen lukumäärällä ei ole enää merkitystä. Uudistus vaatisi korkeintaan pieniä teknisiä investointeja, kuten verkkopankin perustamista ja debit-korttien tarjoamista sekä mahdollisesti TARGET2 Suomen Pankki -järjestelmän suoritustehon lisäämistä. Fyysisiä konttoreita ei tarvitse välttämättä perustaa ollenkaan.

“

Nykytekniikalla
keskuspankkitilin
mahdollistaminen kaikille on
erittäin helppo toteuttaa.

5 Tobin, James (1985): “Financial Innovation and Deregulation in Perspective”, *Bank of Japan Monetary and Economic Studies* 3(2), 19–29.

6 Tobin, James (1987): “The Case for Preserving Regulatory Distinctions”, teoksessa Federal Reserve Bank of Kansas City (toim.): *Restructuring the Financial System*. Kansas City: Federal Reserve Bank of Kansas City. 167–183.

YHTEENVETO

- Fyysinen käteinen on nykyään epäkäytännöllistä.
- Lähinnä pankeilla on pääsy sähköiseen käteiseen.
- Sähköisen käteisen eli keskuspankkireservien käyttämisen on oltava mahdollista kaikille.
- Tämä tarkoittaa sitä, että keskuspankkitilin avaamisen on oltava mahdollista kaikille.
- Uudistus voidaan toteuttaa pienellä lakimuutoksella tai lain tulkinnan muuttamisella.